

ESEJ

Řemeslo vrací úder

KDYŽ SLOVA VĚCI NEDĚLAJÍ

TEREZA MATĚJČKOVÁ

Mateu López (1520–1591):
Ježíšovo dětství.
Foto: Profimedia.cz

Journalism can never be silent

Jak slovy dělat věci se jmenuje cyklus přednášek britského filozofa J. L. Austina z roku 1955. Knižně vyšly v šedesátých letech. Vliv měly nemalý, nejen ve filozofii. Autor ukazuje, že slovy jen nepopisujeme ani neinformujeme; slovy lze vytvářet nové skutečnosti. Třeba někoho pokřtít nebo oddat. Proti tomu lze máloco namítat. Ovšem občas má člověk z humanitních věd dojem, jako by si jejich zástupci mysleli, že to platí obecně. Slova realitu vytvářejí a mluvení je samo o sobě cenné. Asi se není čemu divit. Přecenění slova mají humanitní vědy vepsané v základech. Problém nastává, když si i zbytek společnosti myslí, že slovy lze dělat věci.

Únavné je to v politice. Slova nekrytá činy je kra- sořečnění, dnes se tomu říká vize. Nic proti vizím, problém je, když se občan marně rozhlíží po činech, ne-li vykonané práci. Ale i to by ve srovnání s problémem, jenž nastává, když sháníte takřka libovolného řemeslníka, byla legrace. Tehdy člověk zjišťuje, že podstatné věci slovy dělat nelze.

Samozřejmě v tom nejsme sami. S dědictvím přemrštěné důvěry v čirý intelekt se potýká třeba i Německo. Rovněž zde nastává zdánlivě paradoxní situace. Lidé pracující rukama jsou často lépe placeni než ti pracující hlavou. Pouze zdánlivý je ten paradox nejen proto, že za nedostatkovou službu si lidé připlatí. Co když se idea, že práce se slovem je cennější než práce s intelektem a tělem, ukazuje jako mylná?

Myslíme skrze ruce

Od devadesátých let se pokoušíme stále větší podíl společnosti převést z rukodělných činností na intelektuální. Vznikalo množství soukromých škol s maturitou; nárok aspoň na bakalářské vzdělání se objevuje u stále vyššího počtu zaměstnání. Výsledkem je, že se v devadesátých a částečně i nultých letech propadly počty mladých lidí učících se řemeslu.

To se pozvolna mění. Posledních několik let zájem o řemeslo roste, nově i mezi dívkami, jak uvádí pro Týdeník Echo Miloslav Janeček, ředitel střední odborné školy Jarov, jedné z největších odborných škol v České republice. Ta nabízí desítky učebních oborů od zahradníka přes tesaře po podlaháře. Rovněž však upozorňuje, že výpadek z devadesátých a nultých let není při současném odchodu starších generací do důchodu možné nahradit. Při hledání řemeslníka si proto budeme zoufat i v následujících letech, což se přirozeně odráží i na ekonomice.

Jednu výhodu tento stav má: i nám, kteří pracujeme se slovem, nezbyvá než si uvědomit, že jsme dosud o řemeslech, potažmo o myšlení, nepřemýš-

leli správně, že jsme se nechali unést fascinací svým oborem. Ne že by znevažování fyzické práce nemělo tradici, navíc úctyhodnou. Už u antických filozofů si fyzická práce vedla hůř než ta čistá intelektuální. Přemýšlení, kterému se věnujeme pro ně samé, je prý důstojnější než tělesné plahočení, z něhož vzniká upotřebitelný předmět. Důstojnější je aktivita, která má těžiště v ní samé, než aktivita, která směřuje vně sebe. Prý nedává smysl ptát se: „Proč myslíš?“ Ale dává smysl ptát se, k čemu je konkrétní řemeslná aktivita, která může být, na rozdíl od procesu myšlení, třeba zbytečná.

Ale nehledě na to již Aristoteles také prohlédl, že ruka je „nástrojem všech nástrojů“. Žádný jiný tvor se nepyšní natolik jemným a přesným úchopem. Ruka je svědectvím toho, že myslíme. V mnohých evropských jazycích je pojem, výsostně myšlenkový akt, odvozen od pojímání či svírání ruky. Později si třeba Immanuel Kant všimá, že ruce – a tváři – náležejí zvláštní status. Obojím komunikujeme, ale obojí má i estetický rozměr.

V případě ruky je vazba na intelekt bezprostřední. Dávno se ví, že ruční práce rozvíjí inteligenci a že intelekt trpí, pakliže se různorodé aktivity smrsknou do stereotypního ťukání do klávesnice. Zatímco při psaní rukou, kdy každé písmenko píšeme jinak, bombardujeme mozek stimuly; píšeme-li na klávesnici, mysl ukolébáváme. Ostatně mnozí vyjadřují intuici, že jim to při psaní rukou lépe myslí. Ta intuice je správná. Ono jim to totiž opravdu lépe myslí.

Stále obtížnější se na tomto pozadí jeví snaha popřít nebo relativizovat nepříznivý dopad digitálních médií. Již na základě studie z roku 2019 hovoří její hlavní autor John S. Hutton, přední odborník na vývoj mozku, o tom, že u dětí, které používají digitální technologie víc než hodinu denně, lze zjistit méně rozvinutou bílou hmotu mozkovou. Což je oblast klíčová pro rozvoj jazyka a kognitivních dovedností. Rozmanité ruční aktivity rozvíjejí myšlení, a zvláště v mladém věku jsou základním kamenem inteligence. Co se nerozvine v době, kdy je mozek nejplastičtější, může být navždy ztraceno.

A kladivo jsi už někdy viděl?

„Občas se stane, že žáci drží v ruce kladivo poprvé u nás,“ poznamenává Miloslav Janeček, jmenovaný ředitel střední odborné školy. Není divu. Řemeslná zručnost vymizela z rodin a domácností, ale i základních škol. Původní dílny nahradily počítačové učebny. Nejpozději nyní se to jeví jako nemoudré: počítače mívají děti doma, avšak k náradí se mnohdy nedostanou.

**JIŽ ARISTOTELES
TAKÉ PROHLÉDL,
ŽE RUKA JE
„NÁSTROJEM
VŠECH NÁSTROJŮ“.
ŽÁDNÝ JINÝ TVOR
SE NEPYŠNÍ NATOLIK
JEMNÝM A PŘESNÝM
ÚCHOPEM.**

Ředitel Jarova zároveň potvrzuje, že mladí lidé i jejich rodiče objevují řemesla nově. Hledat důvody jen ve finančním ohodnocení je prvoplánové. Umět něco udělat rukama v době, kdy všichni mluví, se stává nejen zdrojem financí, ale vzletně řečeno i smyslu. V roce 2013 si všiml antropolog David Graeber, že ve společnosti roste podíl těch, kteří vnímají své zaměstnání jako nesmyslné, ne-li škodlivé. Jsou to typy zaměstnání, která lidem práci přidělávají, aniž cokoli řeší. Graeber sem řadí všelijaké administrátory, ale také pozice ve středním managementu. Za vyložené škodlivé považují lidé své zaměstnání, pracují-li třeba v telemarketingu.

Řemeslník je podobných obav ušetřen. Řemesla jsou navíc pozoruhodná svou nečasovostí. V devadesátých letech jsme se jich s takovou lehkostí zbavovali i proto, že se leccos vsadilo na inovace a kreativitu, což se mylně spojovalo výlučně s intelektuální činností. Heslem dne už je aspoň třicet let do úmoru opakovaná fráze „Think outside the box“. Mysli mimo krabici. Všichni tedy otrocky myslí mimo krabici, ale kdo umí vytvořit krabici?

I nové technologie nám ukazují, že zručnost může být podvratnější než inteligence. Nahradit inteligenci stroji není tak obtížné jako nahradit zručnost. Pozoruhodný je i odlišný rytmus řemeslné práce, včetně ctností s tím spjatých. V době, v níž slovo tradice zní leckomu jako nadávka, vyjevuje řemeslo její důstojnost. V řemeslech nikdo nezačíná od nuly, ale navazuje na mistra, od něhož se učí nově, samozřejmě s oporou v nových technologiích, staré dovednosti.

Zatímco v moderních komunikačních technologiích mají navrch mladí lidé, kteří poučují ty starší, v řemeslech to neplatí. Ale nejde pouze o nové technologie. Když se zaměříme jen na sféru myšlení, zjistíme, že mnozí filozofové napsali převratné knihy v raném mládí. Nepotřebovali vedení, vystačili si s géniem. Jistěže může být i žák, který se učí na tesaře, obzvláště zručný, ale jakmile vstupuje do výkonu těla a práce s materiálem, zdá se, že zkušenosti získané časem jsou jedním ze stavebních kamenů.

Řemesla tím mohou osvětlit podstatný rozměr většiny dovedností. Ať už je člověk hudebním skladatelem, tenistou, nebo tesařem, prý je zapotřebí deset tisíc hodin tréninku. Teprve tehdy si člověk vybuduje základ, na němž je možné stavět něco pozoruhodného. Přinejmenším těch deset tisíc hodin je čas, po který má nechat svou originalitu i své nápady být, podrobit se disciplíně a být trpělivý.

Jiná je i logika „řemeslné“ pozornosti. Učitelé, i na vysoké škole, mají sklon myslet si, že musí „získat pozornost“ žáků i studentů, což občas vede k obtížně snesitelné podbízivosti. Teprve když učitelé získají pozornost, prý následuje zapálení, na-

sazení, práce. Americký sociolog Richard Sennett nabízí v knize *Řemeslník* (2008) jiný pohled. Vedl rozhovory s desítkami řemeslníků, kteří se shodli na tom, že fyzická práce si mentální pozornost zjednáva ve výkonu opakování. Lidé opakují dokola jeden tah nebo úder a sama fyzická aktivita je zkoncentruje. Zní to jako magie – není. Nemusí jít o hřebík, lakování ani háčkování. I když člověk delší dobu plave, může jej při troše vnímavosti opakovatý pohyb sevřít do zvláštního stavu koncentrace.

Řemeslo nás vybízí nově uvažovat o opakování. Ať Adam Smith, nebo Karl Marx, oba měli za to, že opakováním člověk chradne, snad ztrácí i smysl pro to, že je člověk. Řemesla nám umožňují být pozorní vůči opakování, které je navýsost stimulující a tvořivé.

Neponižovat slovo přehlížením skutečnosti

Dlouho se mělo za to, že intelektuální práce si zasluhuje vyšší ocenění, protože je kvalifikovanější. Na věc se můžeme podívat jinak: řemeslná práce je

náročnější, protože člověk pracuje s tělem i s inteligencí. Což nám ukazují i současné technologické výdobytky. Digitální technologie přejímají bez problémů rutinní duševní práci, jako je vyplňování tabulek nebo generování shrnujících článků.

Obtížnější je nahradit tesaře, zahradníky nebo kadeřníky. Ti dokážou skloubit nespočet drobných dovedností fyzických, duševních i kreativních. Stroje zatím na takový výkon nemají a předpokládá se, že dlouho mít nebudou. Samozřejmě tím nemá být řečeno, že inteligence je bezcenná, ale možná máme zapotřebí znovu si udělat jasno o pojmu inteligence. Možná zjistíme, že souvisí se všestranností víc, než jsme si dosud mysleli.

Návrat zájmu o řemesla navíc vyjevuje, že slovo, které si západní kultura posvětila, vystavujeme směšnosti, když je neuzemníme. V situaci, kdy zakrňují těla a spolu s nimi mozky a kdy nevíme, co s hřebíkem, se řeči o myšlení pro myšlení samo mohou stát spíš vtipem než svědectvím o lidské velikosti. A takové konce si slovo nezasluhuje. Vždyť bylo na počátku. ■

Návrat zájmu o řemesla vyjevuje, že slovo, které si západní kultura posvětila, vystavujeme směšnosti, když je neuzemníme. Foto: Profimedia.cz

